

Inger Ljung *In memoriam*

MIKAEL LARSSON

Uppsala universitet

mikael.larsson@teol.uu.se

Docent Inger Ljung avled den 20 maj 2022 vid en ålder av 75 år. Närmast anhöriga är sonen Fredrik med sambon Camilla och deras barn Ludwig. Inger Ljung föddes i Flen och var dotter till Astrid och Sune Ljung. Modern var utbildad modedesigner, fadern arbetade som montör av flygmotorer. Under uppväxten bodde familjen i Katrineholm, Arboga och Umeå. Tiden i Arboga (Brattberget) var viktigast och vännerna därifrån behöll hon livet ut.

Inger Ljung inledde teologistudier i Uppsala efter studentexamen. Hon hade en äventyrlig sida och reste mycket. Under studenttiden bilade hon till Turkiet och genom Östeuropa med vänner. Som doktorand och forskare gjorde hon många resor till Libyen, Irak, Syrien och Israel. Hon tillbringade våren 1971 på Svenska teologiska institutet i Jerusalem, med bland andra Gunnel André och Erik Aurelius. Sonen Fredrik fick tidigt följa med på kamelfärder med beduiner i Sinai. 1978 blev Inger Ljung den första kvinnan i Sverige som disputerade i Gamla testamentets exegetik, vid teologiska fakulteten i Uppsala, där hon var verksam under närmare fyra decennier. Hon påbörjade sin första anställning som universitetsadjunkt 1974, antogs som docent 1984 och tjänstgjorde som lektor under perioden 1986–2012.

MONOGRAFIER

I sin avhandling *Tradition and Interpretation: A Study of the Use and Application of Formulaic Language in the So-Called Ebed YHWH-Psalms* (1978) jämför Ljung språket i ett antal psaltarsalmer med tjänareång-

erna i Deuterocesaja.¹ Frågan gäller omfattningen av formelspråk och vilka slutsatser som kan dras av det. Räcker förekomsten av parallella standardfraser för att identifiera Ebed-JHWH psalmer som en distinkt undergenre av klagopsalmer? Ljung menar att underlaget är otillräckligt och uppmärksammar det mer specifika icke-formelartade språket, vars beskrivningar av personligt lidande liknar situationen hos Deuterocesaja, Jeremia, Klagovisorna eller Job. Ljung utmanar Uppsalaskolans då väletablerade hypotes om att dessa psalmer hade en kultisk funktion i firandet av det sakrala kungadömet, under en tänkt nyårshögtid i förexilisk tid. Hon argumenterar i stället för att de icke-formelartade delarna av psalmerna utgör exempel på exilisk och efterexilisk redaktion, att psalmernas *horisont* speglar omständigheterna för Judas fall.

Avhandlingen vittnar om Ljungs intresse för texternas litterära form, men också för metodfrågor och tolkningspraktiker. Vilka kriterier är relevanta för att genrebestämma psalmer och hur går vi från text till historierekonstruktion? Avhandlingen röner internationellt erkännande bland annat för sin kritik av myt- och ritskolan (J. Kenneth Kuntz), sin uttömmande materialgenomgång (Yehoshua Gitay), sin övertygande tes (P. J. M. Southwell), sin originella ansats (Robert C. Culley) och—från Uppsalakollegan och dåvarande professorn i Gamla testamentet, Magnus Ottosson—för sin strikta logik.²

I monografen *Silence or Suppression: Attitudes Towards Women in the Old Testament* (1989) undersöker Ljung kvinnors roll och status i He-

¹ Inger Ljung, *Tradition and Interpretation: A Study of the Use and Application of Formulaic Language in the So-Called Ebed Yhwh-Psalms*, ConBOT 12 (Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1978).

² J. Kenneth Kuntz, recension av *Tradition and Interpretation*, av Inger Ljung, *CBQ* 48/1 (1986): 121–123 (123); Yehoshua Gitay, recension av *Tradition and Interpretation*, av Inger Ljung, *JBL* 99/4 (1980): 604–605 (605); P. J. M. Southwell, recension av *Tradition and Interpretation*, av Inger Ljung, *JTS* 21/2 (1980): 696; Robert C. Culley, recension av *Tradition and Interpretation*, av Inger Ljung, *SEÅ* 45 (1980): 133–135; Magnus Ottosson, recension av *Tradition and Interpretation*, av Inger Ljung, *Biblica* 62/2 (1981): 293–296 (296).

breiska bibelns texter.³ Hon börjar med en kartläggning av namngivna och anonyma kvinnor, en närmast monumental uppgift före bibelprogrammets intåg. Kvinnor utgör åtta procent av egennamnen, vars betydelse ofta kan relateras till djurliv (Rakel – ”tackan”) eller utseende (Sminkdosan, Job 42:14), till skillnad från de teofora namn som är vanligare för män (Ismael – ”Gud hör”). Ljung undersöker också vilken handlingsrepertoar textens kvinnor ger uttryck för som hustrur, döttrar, systrar, mödrar, drottningar eller profetissor, samt i vilken utsträckning de förekommer som subjekt eller objekt, i berättelse och lag. Hon identifierar ett kluster av texter om kvinnor i Israels protohistoria, framför allt patriarkhistorien fram till 2 Kung 11 (Ataljas död). Därefter försvinner konkreta kvinnor i stort sett ur historieskrivningen, för att i stället i figurera som negativa stereotyper eller som källdomän i profetlitteraturens metaforer.

I ett nästa steg rekonstruerar Ljung de historiska, sociala och ekonomiska faktorer som kan tänkas förklara kvinnors marginalisering i exilisk och efterexilisk tid. Hon identifierar dels ett snävt fokus på sexualitet och reproduktion, som en reaktion på den kraftiga befolkningsminskningen under sen bronsålder, och dels utvecklingen av ett manligt prästerskap som särskilt betydelsefulla. För Ljung är de historisk-kritiska frågorna centrala, men hon stannar inte där. I bokens avslutande två kapitel berör hon receptionen av Hebreiska bibelns texter om kvinnor, till exempel skapelseberättelsen, vars konsekvenser för kvinnor genom historien varit mycket långtgående. Ljung använder distinktionen mellan en texts ”publication point” och ”consumption point” som ett hermeneutiskt verktyg för att identifiera på vilken nivå analysen sker.⁴ Hon erbjuder också läsaren två feministiska alternativ för hur vi idag kan närma oss detta på intet sätt entydiga material: författaren Anita

³ Inger Ljung, *Silence or Suppression: Attitudes Towards Women in the Old Testament*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Women's Studies, A. Women in Religion 2 (Stockholm, Almqvist & Wiksell International, 1989).

⁴ Ljung, *Silence or Suppression*, 90.

Goldman, som betonar både den historiska distansen till texterna och deras betydelse för att förstå nuet, samt exegeten Phyllis Tribble, som pekar på de teologiska resurser som texterna rymmer för att synliggöra kvinnors verklighet och agens. Alternativen ligger i linje med ambitionen hos den (med Ljung) samtida feminismen: att bedriva såväl kritik som återuppbyggnad (construct).⁵ Ljung lämnar valet till läsaren, som hon inte vill skriva på näsan.

Silence or Suppression bidrar till att introducera feministisk exegetik i Sverige och tillhör de tidigaste större studierna i Norden.⁶ Katherine Dell beskriver studien som en ”upptråkande kritik av patriarkal religion” och värdesätter särskilt att Ljung sätter in bibelns kvinnor i Israels historia.⁷ Carol Meyers betecknar studien som en ”guldgruva av information”, med brasklappen att ett visst grävande lämnats åt läsaren.⁸ Hon uppskattar också att Ljung tillgängliggjort skandinavisk forskning till en större publik. På franskt språkområde lyfter Bernard Renaud Ljungs ”nyktra” framställning och menar att arbetet öppnar upp centrala teologiska frågor.⁹ Från tyskt håll uppskattar Gerhard Begrich

⁵ Se till exempel Pamela J. Milne, ”Towards Feminist Companionship: The Future of Feminist Biblical Scholarship and Feminism”, i *A Feminist Companion to Reading the Bible: Approaches, Methods and Strategies*, red. Athalya Brenner och Carole Fontaine (Sheffield: Sheffield Academic, 1997), 39–60.

⁶ Lilian Portefaixs avhandling i religionshistoria om kvinnorna i Filippi kommer året innan (teologiska fakulteten, Uppsala universitet), *Sisters Rejoice! Paul's Letter to the Philippians and Luke-Acts as Seen by First-Century Philippian Women*, ConBNT 20 (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2003). Tidiga nordiska arbeten är till exempel Lone Fatum, ”Jesus, kvinderna- och den kristne dobbeltmoral: Könroller i Gamle og Nye Testamente”, i *Könroller i litteraturen: En antologi*, red. Hans Hertel (København: Informations forlag, 1976), 15–23; samt Turid Karlsen Seim, *Det doble budskap: Avhengighet og avstand mellom kvinner og menn i Lukas-Acta* (Oslo: Oslo Universitet, 1990).

⁷ Katherine Dell, recension av *Silence or Suppression*, av Inger Ljung, *VT* 44/1 (1994), 131–132.

⁸ Carol Meyers, recension av *Silence or Suppression*, av Inger Ljung, *JTS* 44/1 (1993), 201–203.

⁹ ”Cet ouvrage sobrement écrit”, Bernard Renaud, recension av *Silence or Supp-*

Ljungs insats att återupptäcka bortglömda kvinnor i bibeltexterna och ser främjandet av dialogen mellan män och kvinnor idag som en arbetets implikationer.¹⁰

FEMINISTISK EXEGETIK

I Inger Ljungs forskningsgärning utkristalliseras två centrala teman. Det ena gäller hermeneutiska grundfrågor. Vad gör vi när vi tolkar texter? Vilken text ska vi tolka (när redaktionsskikt hopats på redaktionsskikt under århundraden) och hur kan vi tydligare skilja mellan textens historiska betydelse och dess tillämpning i vår egen tid? Det andra rör kvinnors roll i historien och texterna, men också dess implikationer för kvinnor idag – i akademi, kyrka och samhälle. Ofta överlappar dessa intressen. I det följande ger jag några exempel från hennes artiklar på hur detta tar sig uttryck.

Redan 1984 (i *SEÅ* 49) publicerar Ljung ett första bidrag om kvinnor i Hebreiska bibeln, "Tolkning av GT:s utsagor om kvinnor", som på flera sätt förebådar *Silence or Suppression*.¹¹ Huvudärendet är att problematisera frågan om Gamla testamentets "kvinnosyn", som Ljung menar är långt ifrån enhetlig. Ljung för en kritisk diskussion med Letty Russel om möjligheterna att skilja mellan tradition och redaktion, och därmed vilken text som kan utgöra material för ett "användbart förfluter".¹² Krönikeböckernas bearbetning av Kungaböckerna fungerar som exempel på hur icke-israelitiska kvinnor rensas ut ur historieskrivningen. I kritisk dialog med bland andra Kirsten Nielsen prövar Ljung

ression, av Inger Ljung, *Revue des Sciences Religieuses* 66/3–4 (1992): 355–356. Se också Philippe de Robert, recension av *Silence or Suppression*, av Inger Ljung, *Revue d'histoire et de philosophie religieuses* 71/2 (1991), 230–231.

¹⁰ Begrich Gerhard, recension av *Silence or Suppression*, av Inger Ljung, *Theologische Literaturzeitung* 117/2 (1992), 110–111.

¹¹ Inger Ljung, "Tolkning av GT:s utsagor om kvinnor", *SEÅ* 49 (1984): 44–59.

¹² Ljung, "Tolkning", 45–46. Russel skiljer mellan "Historie", "Geschichte" och "Geschichtlichkeit".

begreppsparet *intention* och *konsekvens* som ett verktyg för att urskilja fruktsamhetsbudets skiftande relevans i ett förmonarkiskt Israel inriktat på överlevnad och vår egen tid.¹³

Fem år senare (i *SEÅ* 54) utvecklar Ljung temat ”främmande kvinnor” med ett bidrag om Isebel, den kvinna i Hebreiska bibeln som kanske demoniserats allra hårdast genom tolkningshistorien.¹⁴ Ingången är receptionshistorisk *avant la lettre*, med drottningarna Brynhilda och Bathilda från Merovingertider samt den anonyma kvinnan i Upp 2. Hur kommer det sig att nordrikets feniciska drottning vuxit ut till en sådan kraftfull symbol för ogudaktighet att den klistras på kvinnor med maktambitioner i helt andra tider? Ljung identifierar kombinationen kvinna och annan härkomst som en avgörande faktor. Här arbetar hon primärt redaktionshistoriskt och frilägger olika förhållningssätt till andra folk i exempelvis Pentateuken, Deuteronomistiska historieverket och Krönikeböckerna.

I en konferensvolym till Gunnel Larssons minne (1994) adresserar Ljung den detaljerade sexuallagstiftningen i 3 Mos 18 som exempel på den process genom vilken mäns överordning etableras och institutionaliseras.¹⁵ I vems intresse tillkom dessa lagar och hur kan vi förstå förskjutningen av patriarkal dominans från fadern eller maken till staten? Ljung mobiliserar strukturalisten Claude Levi-Strauss och feministteoretikern Gayle Rubin för sin läsning, men arbetar här primärt religionshistoriskt genom att sätta Leviticus lagar i relation till komparativt babyloniskt, assyriskt och hettitiskt material. Ljung avfärdar förhoppningen att det var bättre (mindre patriarkalt) förr, alltså i de kulturer som föregick det gamla Israel.

¹³ Ljung, ”Tolkning”, 45–46, 52–53.

¹⁴ Inger Ljung, ”Om Isebel, i Samaria, Tyatira och frankerriket”, *SEÅ* 54 (1989): 127–134.

¹⁵ Inger Ljung, ”Förbudna leder och onaturlig beblandelse’: Gammaltestamentlig sexuallagstiftning i perspektiv”, i *Kvinnor, vi måste var med och skapa kunskap: Sex föreläsningar till Gunnel Larssons minne*, red. Eva Lundgren, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Women’s Studies, A. Women in Religion 5 (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1994), 45–60.

I sin presesföreläsning för Natan Söderblomsällskapet 1997 lyfter Ljung juristen Elizabeth Cady Stantons bidrag till exegetikhistorien och avger själv en programförklaring för vad hon uppfattar som en ansvarsfull tolkningspraktik.¹⁶ Ljung sätter in det omfattande grupprojektet *The Woman's Bible* (1895–1898) i sin tids politiska kontext och visar hur den kritiska impulsen (mot androcentrisk teologi) förenas med ett religiöst och socialt engagemang för kvinnors rättigheter. I dialog med textteoretiker (Jonathan Culler), systematiker (Rosemary Radford Ruether), religionsfilosofier (Janet Soskice), religionshistoriker (Rita Gross) och exegeter (Elisabeth Schüssler Fiorenza) med flera argumenterar Ljung för behovet av att nå bortom dikotomin underkastelse kontra dominans i relation till texten. Den ansvarige bibeltolkaren bör istället söka ett mer balanserat förhållningssätt, där samspelet mellan text och läsare beaktas i högre grad och där mångfalden av ”meningsproducerande nivåer” i texten respekteras.¹⁷

HERMENEUTIK

Under 1990-talet medverkar Ljung i ett tvärvetenskapligt projekt kring hermeneutik, initierat av Lars Hartman vid det då nybildade Svenska kyrkans forskningsråd. Projektet resulterar i serien ”Om tolkning”, vars syfte är att fungera som läromedel i Bibel- och Tros- och livsåskådningsämnen (Tros- och livsåskådningsvetenskap, Etik, Religionsfilosofi). Ljung medverkar i tre av fem volymer. I det första häftet (1990) har Ljung ett bidrag tillsammans med religionsfilosofen Eberhard Herrman med den anspråkslösa titeln ”Hermeneutiska funderingar inför Matt 5:21–48”.¹⁸ Syftet är dock inget mindre än att, med en blinkning

¹⁶ Inger Ljung, ”Elisabeth Cady Stanton *In Memoriam*: Om mod, metod och tålamod vid bibeltolkning”, *Religion och Bibel* 56 (1998): 7–17.

¹⁷ Ljung, ”Elisabeth”, 17.

¹⁸ Inger Ljung och Eberhard Herrmann, ”Hermeneutiska funderingar inför Matt 5:21–48: ’Jesus skärper lagens bud’”, i *Om Tolkning I: Läsnig av Bibeln och andra texter*, KISA rapport 3 (Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd, 1990), 47–67.

till Schleiermacher, introducera ”konsten att diskutera och hantera olikheter i tolkning”.¹⁹ Ambitionen är inte att presentera en specifik modell för texttolkning utan att sätta igång en process i läsaren om hennes egna förutsättningar för att närma sig texter. Det gör Ljung och Herrmann genom ett stort batteri frågor till läsaren, genom konkretisera centrala hermeneutiska begrepp som förförståelse, förståelse, kunskap, tolkning, tillämpning samt genom att problematisera olika typer av läsningar (intuitiva och vetenskapliga) av en omvittnat ”besvärlig” text (Bergspredikan).²⁰

Tredje volymen av ”Om tolkning” ger exempel på olika läsningar av 2 Mos.²¹ I sitt bidrag riktar Ljung det hermeneutiska sökarpjuset mot såväl kollegan Agge Carlssons Exodustolkning som sin egen läsning. Med konsthistorikern Griselda Pollock som ingång visar hon till exempel på komplexiteten i relationen mellan textproducent och textkonsument och hur oklart det egentligen är huruvida en mångskiktad text som Exodus utgör ett ”verk” eller inte. Ljung åskådliggör också betydelsen av läsarens position och perspektiv (grodans eller fågelns) för den process som till slut mynnar ut i en tolkning.

Femte volymen av ”Om tolkning” (1998) berör frågan om Bibeln som auktoritet. Där fördjupar Ljung diskussionen om en etiskt hållbar tolkningspraktik (från presesföreläsningen i *Religion och Bibel*) i dialog med feministiska litteraturteoretiker som Patrocino Schweickart och Louise Rosenblatt, samt allierade exegeter som Daniel Patte och David Clines.²² Cullers fråga ”Vad händer då om en kvinna är läsaren” bildar utgångspunkt, där kategorin ”kvinna” inte ska förstås essentialistiskt

¹⁹ Ljung och Herrmann, ”Funderingar”, 47.

²⁰ Ljung och Herrmann, ”Funderingar”, 61–65.

²¹ Inger Ljung, ”Perspektiv på Exodus 1–15”, i *Om Tolkning III: En text – flera tolkningar*, red. Per Block, Tro och Tanke 5 (Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd, 1994), 15–24.

²² Inger Ljung, ”Vad händer då om det är en kvinna som läser? Några tankar runt auktoritet, tolkning och ansvar”, i *Om Tolkning V: Bibeln som auktoritet*, red. Per Block, Tro och Tanke 1 (Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd, 1998), 121–133.

utan som en möjlig position för den läsare som gör motstånd mot androcentriska läsarstrategier.²³ Ljung problematiserar den dubbla underkastelse som kvinnor förutsätts ställa upp på i mötet med bibeltexten, men även den tilltro som historisk-kritisk forskning traditionellt haft till att texten och inget annat styr tolkningen.²⁴ Hon synar också modellen med läsaren som ensidig dominant i relation till texten, liksom försöken att rädda texten genom att upprätta en ”kanon inom kanon”.²⁵

Den balansmodell som Ljung landar i är dock ingen ”quick fix”. Hon utvidgar exegetens ansvar till att inte bara använda rätt metod på ett adekvat sätt för att identifiera textens ursprungliga mening, utan till att också granska textens politiska och religiösa verkningshistoria, liksom de kontexter i vilka dessa avtryck materialiseras.²⁶ En etisk tolkningspraktik förutsätter, enligt Ljung, en beredskap både att erkänna texten som semantiskt flerdimensionell och den egna kontexten (läsarens) som kulturellt betingad.²⁷ Tolkning (av bibeltexter) är en både krävande och angelägen uppgift menar Ljung. Det kräver empati, engagemang och självreflektion, men kan i sin tur bidra till såväl förståelse som förändring av världen. Att läsa som kvinna måste inte vara som att tömma giftbägaren.²⁸ Om textens mening uppstår i samspelet mellan text och läsare så betyder det att vi har att göra med rörlig materia och att det spelar roll vem som läser.

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien arrangerar 2006 en konferens som fortsätter där projektet ”Om tolkning” slutar: *När religiösa texter blir besvärliga: Hermeneutisk-etiska frågor inför religiösa texter*.²⁹ Konferensen samlar exegeter, systematiker, religionsfilosof

²³ Inger Ljung, ”Vad händer ...?”, 122, n. 2. Se Jonathan Culler, *On Deconstruction: Theory and Criticism after Structuralism* (London: Routledge, 1982).

²⁴ Ljung, ”Vad händer ...?”, 123–124.

²⁵ Ljung, ”Vad händer ...?”, 132.

²⁶ Ljung, ”Vad händer ...?”, 129.

²⁷ Ljung, ”Vad händer ...?”, 128, 131.

²⁸ Ljung, ”Vad händer ...?”, 132.

²⁹ Lars Hartman, ”Förord”, i *När religiösa texter blir besvärliga: Hermeneutisk-etiska*

och religionshistoriker. Ljung berör i sitt bidrag ett aktuellt exempel på bibeltolkningens politiska konsekvenser: det rättsliga efterspelet till Åke Greens predikan om homosexualitet.³⁰ Materialet är alltså både själva predikan, publicerad i *Ölandsbladet* 2003, samt Göta hovrätts kommentarer till domen. Ljung inleder med att syna domskälen och menar att domstolens resonemang om vad som ligger i ”urkundernas inriktning” inte kan sägas leva upp till tolkningsteoretiska krav på saklighet och vederhäftighet, liksom att domstolen underskattar i vilken omfattning Green inte bara citerar utan också tolkar texterna.³¹ Hon fortsätter med att blottlägga predikans kompositionsteknik (tre olika översättningar används) och argumentationslinjer (”additionsteknik” och ”ihopläsning”).³² Därefter demonstrerar Ljung vilka resurser exegetiken erbjuder i sammanhanget. Via ett så grundläggande grepp som att beakta kontexten, men också genom redaktionskritik samt receptionshistoriska utblickar drar Ljung slutsatsen att Greens beteckning av homosexualitet som en ”abnormitet” saknar täckning.³³ Predikan blir en redogörelse för Åke Greens, snarare än ”Bibels” syn på samkönade relationer.³⁴ Exemplet Green manar enligt Ljung till vaksamhet på vilka värden och intressen som kommer till uttryck i tolkningspraktiker, särskilt när dessa används för att avgränsa ett tydligt ”vi” mot ett stereotyp ”de”, med implikerade hot om att de som inte följer normen borde elimineras.³⁵

frågor inför religiösa texter, red. idem, Konferenser 64 (Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, 2007), 7–8.

³⁰ Kalmar tingsrätt dömde Green till fängelse för hets mot folkgrupp, medan Göta hovrätt och högsta domstolen friade. Inger Ljung, ”... att redogöra för Bibels syn på homosexualitet: Några reflektioner i anslutning till ett rättsfall om kränkning”, i Hartman, *Religiösa texter*, 99–113.

³¹ Ljung, ”... att redogöra”, 101–102.

³² Ljung, ”... att redogöra”, 102–105.

³³ Ljung, ”... att redogöra”, 111.

³⁴ Ljung, ”... att redogöra”, 112.

³⁵ Ljung, ”... att redogöra”, 112–113.

MILJÖBYGGARE

Inger Ljung levde efter devisen att forskning är ett lagarbete och att det är i skärningspunkten mellan olika discipliner som verkligt ny kunskap skapas. Hon förstod tidigt vikten av att bygga nätverk, att det personliga också är forskningspolitiskt. En väsentlig del i hennes eftermäle som forskare handlar om hur hon, inte bara handlett doktorander, utan också byggt miljöer, uppmuntrat yngre kollegor att gå vidare och lyft fram kollegor vid andra lärosäten.³⁶

Nämnda projektet ”Om tolkning” visar på Ljungs engagemang för mångvetenskap och på hennes uthållighet. Under närmare ett decennium samlades ett femtontal forskare från fem ämnen.³⁷ Ljung deltog också i det livaktiga feministiska forskarseminariet vid teologiska fakulteten under 1980- och 1990-talen, där flera av deltagarna var tidiga med att introducera feministiska perspektiv i sina respektive ämnen i Sverige.³⁸ Ljung var även redaktör för Acta-serien ”Women in Religion” med monografier inom teologiska discipliner som Exegetik, Kyrkohistoria, Tros- och livsåskådningsvetenskap samt Religionshistoria.³⁹ Konferens-

³⁶ Till exempel genom en kontextualiserande och mycket omfattande artikel om Kirsten Nielsens avhandling i ”Bildspråksanalys, språkfilosofi och litteraturvetenskap: Kirsten Nielsen; *For et trae er der hab*. Om traet som metaphor i Jes 1–39”, *Dansk Teologisk Tidsskrift* 49/2 (1986): 81–95. Se också Inger Ljung, recension av *Satan – den fortabte søn?*, av Kirsten Nielsen, *SEÅ* 58 (1993): 150–152; samt idem, recension av ”*Sisters Rejoice!*”, av Lilian Portefaix, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 10/2 (1989): 68–69.

³⁷ De medverkande forskarna kom från Gamla testamentets exegetik (Inger Ljung, Agge Carlsson, Sven Tengström), Nya testamentets exegetik (Lars Hartman, Per Block, René Kieffer, Eskil Franck), Tros- och livsåskådningsvetenskap (Anders Jeffner, Holsten Fagerberg, Ann-Louise Eriksson), Religionsfilosofi (Eberhard Herrman, Dag Hedin) samt Religionshistoria (Einar Thomassen).

³⁸ Till exempel Petra Junus, (Religionspsykologi), Madeleine Sultán Sjöqvist (Religionssociologi), Ninna Edgardh (Kyrkohistoria), Ann-Louise Eriksson (Tros- och livsåskådningsvetenskap) och Solveig Anna Boasdottir (Etik).

³⁹ ”Women in religion” var en underavdelning till serien Uppsala Women’s Studies (Uppsala: Uppsala universitet), med sju utgivna volymer mellan 1988 och 1998:

volymen *Kvinnor, vi måste vara med och skapa kunskap!* rymmer även bidrag från Religionspsykologi, Sociologi och Etnologi. Ljung uppmuntrade också initieringen av det doktoranddrivna tvärvetenskapliga forskarseminariet Hermeneutikforum, under tidigt 2000-tal, som samlade exegeter, litteraturvetare och systematiker.

Som handledare främjar Ljung utvecklingen av feministisk exegetik i Uppsala. Rut Törnkvist, *The Use and Abuse of Female Sexual Imagery in the Book of Hosea* (1994), ansluter till den så kallade ”pornoprofetiska debatten”, som problematiserar en misogyn representation av kvinnor i profetlitteraturen.⁴⁰ Mikael Larsson, *Wrestling with Textual Violence* (2004), kartlägger tolkningsstrategier för den ”etiskt problematiska” berättelsen om Jeftas dotter i Domarboken.⁴¹ Malin Ekström, *Allvarsam Parodi och Möjlighetens Melankoli* (2011), gör en queerteoretisk läsning av Ruts bok, den första svenska avhandlingen inom Hebreiska bibelns exegetik med denna inriktning, i kritisk dialog med feministiska föregångare.⁴²

Kristina Nilsson, *Den himmelska föräldern: Ett studium av kvinnans betydelse i och för Lars Levi Laestadius teologi och förkunelse* (1988); Ljung, *Silence or Suppression* (1989); Britt-Marie Näsström, *The Abhorrence of Love: Studies in Rituals and Mystic Aspects in Catullus' Poem of Artis* (1989); Kerstin Aspegren, *The Male Woman: A Feminine Ideal in the Early Church* (1990); Eva Lundgren, red., *Kvinnor, vi måste vara med och skapa kunskap! Sex föreläsningar till Gunnel Larssons minne* (1994); Ann-Louise Eriksson, *The Meaning of Gender in Theology: Problems and Possibilities* (1995); samt Rut Törnkvist, *The Use and Abuse of Female Sexual Imagery in the Book of Hosea: A Feminist Critical Approach to Hos 1–3* (1998).

⁴⁰ Se till exempel Susan Haddox, ”Engaging Images in the Prophets: Feminist Interpretations of the Book of the Twelve”, i *Feminist Interpretation of the Hebrew Bible in Retrospect. Volume 1: Biblical Books*, red. Susanne Scholz, RRBS 5 (Sheffield: Sheffield Phoenix, 2016), 170–191 (179).

⁴¹ Mikael Sjöberg [Larsson], *Wrestling with Textual Violence: The Jephthah Narrative in Antiquity and Modernity*, Bible in the Modern World 4 (Sheffield: Sheffield Phoenix, 2006).

⁴² Malin Ekström, *Allvarsam parodi och möjlighetens melankoli: En queerteoretisk analys av Ruts bok* (Uppsala: Uppsala universitet, 2011).

Ljungs handledarskap bidrar också till att initiera svensk receptionsforskning.⁴³ LarsOlov Eriksson, ”Come, Children, Listen to Me!” (1990), om Psalm 34 i Hebreiska bibeln och tidigkristen litteratur gränsar mot patristik och är ett exempel på tolkningshistoria för den tidiga kyrkan.⁴⁴ Vändningen mot de sköna konsterna märks hos Larsson, som utöver judisk historieskrivning (t.ex. Josefus) behandlar ett musikaliskt oratorium (Händel) och skönlitteratur (t.ex. Amos Oz). Lina Sjöberg, *Genesis och Jernet* (2007), sätter Sara Lidmans Jernebaneepos i dialog med triangel-dramat mellan Abraham, Sara och Hagar i 1 Mos.⁴⁵ Malin Ekström, *Allvarsam parodi*, utgör ett exempel på granskning av den feministiska tolkningshistorien. Ljung handledde även doktorander med andra inriktningar, som Kjell Hognesius med textkritiska avhandlingen *The Text of 2 Chronicles 1–16* (2003).⁴⁶

Ljung fungerar som följeslagare och mentor i flera avhandlingsprojekt också i andra ämnen. Det gäller i någon mån för Lilian Portefaix (religionshistoria) med *Sisters rejoice!* (1988), som rekonstruerar den historiska situationen för kvinnorna i Filippi under första århundradet.⁴⁷ I hög grad gäller det för Hanna Stenström (Nya testamentet) med *The Book of Revelation – A Vision of the Ultimate Liberation or the Ultimate Backlash?* (1999), som undersöker exegetikens politiska och etiska dimensioner och bidrar till att kritiskt granska också den feministiska tolkningshistorien.⁴⁸ Avtrycket från Ljungs forskning märks hos Annika

⁴³ Om framväxten av receptionsforskning i Sverige, se Birger Olsson, ”Att läsa Bibeln tillsammans med de döda: Om svensk receptionskritik på 2000-talet”, *SEÅ* 73 (2008): 143–160.

⁴⁴ LarsOlov Eriksson, ”Come, Children, Listen to Me!”: *Psalm 34 in the Hebrew Bible and in Early Christian Writings*, ConBOT 32 (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1991).

⁴⁵ Lina Sjöberg, *Genesis och Jernet: Ett möte mellan Sara Lidmans Jernbaneepos och Bibelns berättelser* (Hedemora: Gidlunds förlag, 2006).

⁴⁶ Kjell Hognesius, *The Text of 2 Chronicles 1–16: A Critical Edition with Textual Commentary*, ConBOT 51 (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2003).

⁴⁷ Portefaix, *Sisters rejoice!*.

⁴⁸ Hanna Stenström, *The Book of Revelation – A Vision of the Ultimate Liberation or*

Borg (Tros- och livsåskådningsvetenskap) med avhandlingen *Kön och bibeltolkning* (2004), en granskning av kommentarlitteraturen kring underordningstexter i Nya testamentets brevlitteratur.⁴⁹ En av Ljungs sista uppsatsstudenter, Karin Tillberg, disputerade 2020 på avhandlingen *The Outsider in Our Midst*, om språkets politiska betydelse i persisk tid, som i Ljungs anda förenar ett intresse för historierekonstruktion och kritiska teorier.⁵⁰

Ljungs breda kontaktnät och forskningsintressen avspeglas också i festskriften *Vad, hur och varför? Reflektioner över bibelvetenskap* (2006), som hon mottog vid sin 60-årsdag.⁵¹ Frågan om bibelvetenskapens roll och uppdrag belyses genom 20 bidrag under fyra olika teman. ”Ingångar till exegetik” visar på ämnets bredd (textkritik, semiotik, kanonkritik etc) och behandlar till exempel relationen mellan historisk-kritisk forskning och litterära eller teologiska perspektiv.⁵² Kirsten Nielsen inleder antologin med den grundläggande hermeneutiska (och självkritiska) fråga som Ljung ständigt återvände till, vilka intressen tjänar vi

the Ultimate Backlash? A Study in 20th Century Interpretations of Rev 14:1–5, with Special Emphasis on Feminist Exegesis (Uppsala: Teologiska institutionen, 1999).

⁴⁹ Annika Borg, *Kön och bibeltolkning: En undersökning av hur Nya testamentets brevtexter om kvinnors underordning tolkats i bibelvetenskapliga kommentarer under 1900-talet* (Uppsala: Teologiska institutionen, 2004).

⁵⁰ Karin Tillberg, *The Outsider in Our Midst: A Study of Language and Norms Concerning the "Outsider" in Persian Period Yehud* (Uppsala: Teologiska institutionen, 2020).

⁵¹ Lars Hartman, Lina Sjöberg samt Mikael Sjöberg [Larsson], *Vad, hur och varför? Reflektioner över bibelvetenskap*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Faiths and Ideologies 17 (Uppsala: Uppsala universitet, 2006).

⁵² ”Ingångar till exegetik” innehåller följande bidrag: Kirsten Nielsen, ”Hvad er ansvarlig eksegese idag?” (11–19); Kjell Hognesius, ”Textkritik – varför?” (20–28); Dag Oredsson, ”Den historiske David i modern forskning” (29–40); LarsOlov Eriksson, ”Om kanoninriktning inom exegetiken” (41–50); René Kieffer, ”Semiotikens möjligheter och begränsningar” (51–57); Annika Borg, ”Bibeltolkning och mänskliga rättigheter: En reflektion kring exegetikens bidrag i en mångreligiös samtid”; samt Kari Syreeni, ”Har bibeln en (själv)förståelse” (63–71).

i undervisning och forskning:⁵³ ”Textläsningar” berör klassiska exegetiska problem (Pentateukens tillkomst, översättning), men också bruket av bibliska figurer (Maria från Magdala i gnostiska texter) och exegetisk forskning (i emancipationens tjänst).⁵⁴ ”Exegeten som subjekt” riktar sökarljuset mot bibelforskaren och dennes ideologiska/teologiska sammanhang, till exempel förekomsten av antisemitism i skrået.⁵⁵ ”Visioner om exegetik” bjuder slutligen på utblickar om exegetikens relevans utanför det egna ämnet, för Religionsvetenskap, Filosofi samt Tros- och livsåskådningsvetenskap, men också för världen utanför akademien. Sista ordet går till Lone Fatum om bibeltexternas kulturpolitiska betydelse i dansk offentlighet.⁵⁶

UNDERVISNING OCH TREDJE UPPGIFTEN

Inger Ljung var en mycket uppskattad lärare och lyckades som få med bedriften att integrera forskning med undervisning och den så kallade

⁵³ Nielsen, ”Hvad”, 11.

⁵⁴ ”Textläsningar” innehåller följande bidrag: Erik Aurelius, ”Den stora berättelsen om världen och Israel” (72–81); Christer Åsberg, ”Herden som värd och fåren som gäster. Några tolknings-, receptions- och översättningsproblem i Psalm 23” (82–96); Mikael Winninge, ”Mysteriet Maria från Magdala: Historia och fiktion under de första seklerna” (97–111); samt Hanna Stenström, ”En annan exegetik var möjlig: Om Lydia Wahlströms bruk av forskning kring Bibeln och den tidiga kyrkan” (112–127).

⁵⁵ ”Exegeten som subjekt” innehåller följande bidrag: Håkan Bengtsson, ”Juden som ’den andre’ i kyrklig exegetik” (128–137); Per Block, ”Exegeten Odeberg och filosofen Hägerström” (138–146); Birger Olsson, ”Tolkningstyper och tolkningskriterier” (147–160); samt Lars Hartman, ”Om vikten av att exegeter besinnar vad de vill förklara: En fallstudie utifrån Mark 1:40–45” (161–168).

⁵⁶ ”Visioner om exegetik” innehåller följande bidrag: Mikael Sjöberg [Larsson], ”Exegetens uppdrag? Ruts släkttavla som lackmustest” (169–181); Anders Jeffner, ”Gamla testamentet mellan religionsvetenskap och teologi” (182–190); Mattias Martinson, ”Teologi, filosofi och bibeltolkning: Postkristna perspektiv från Nietzsche, Hedenius och Badiou” (191–202); Karin Johannesson, ”Första, andra, tredje? Om risken för vetenskaplig stagnation” (203–210); samt Lone Fatum, ”Fra skriftautoritet til kanonisk kontrol: Bibeltexternes kulturpolitik” (211–222).

tredje uppgiften. Ett exempel på det är kursen ”Herren Gud – Gamla testamentets Gud, då och nu”, där studenterna fick möta såväl internationell forskning om gudsbilder som den svenska kulturdebatten (Eva Moberg och Per Olof Enquist) om gudsbilder efter mottagandet av Bibel 2000. Hon introducerade feministiska perspektiv, narratologi och tolkningsteori genom kurser och läsecirklar på grund, avancerad och doktorandnivå och uppmuntrade även sina adepter att vidareutveckla hennes idéer. Insatsen består inte bara i att öppna för nya vetenskapliga fält, utan lika mycket av hennes konsekvent majevtiska pedagogik, att aldrig skriva på näsan, att låta studenter göra egna upptäckter, eller rättare sagt, att upptäcka saker/skapa ny kunskap tillsammans. Antalet handledda uppsatser och examensarbeten är, om inte som himlens stjärnor, så i alla fall väldigt många.

Ljung var mån om att forskning inte skulle bedrivas i något elfenbenstorn – den skulle ut till folket. Hon levde som hon lärde och vände sig i sina populärvetenskapliga texter till såväl kyrka och skola som till en bredare allmänhet. Ett kännetecken för dessa texter är att hon både ger konkreta exempel på texttolkning och visar på något av komplexiteten i tolkningsakten, med andra ord, om vi tror oss läsa ”som det står” så bedrar vi oss själva. Låt mig ge några exempel. I *Heliga Skrifter* för Ljung ett resonemang om förklaring, förståelse, tolkning och tillämpning utifrån den för moderna läsare ofta svårsmälta berättelsen om ”Ildådet i Gibea” (Dom 19).⁵⁷ I en understreckare i *Svenska dagbladet* plockar hon isär pastor Åke Greens tolkningsmanövrar och kritiserar domstolens naiva textsyn.⁵⁸ Här fungerar understreckaren som en förstudie till det som senare blir en forskningsartikel. I en uppföljande artikel i *Svensk kyrko-tidning* berör Ljung debatten om rättegången, alltså receptionen av Green-fallet.⁵⁹ Hon problematiserar domstolens im-

⁵⁷ Inger Ljung, ”Begrunda detta, håll rådslag och säg er mening: Perspektiv på bibeltolkning och metod utifrån en text i Domarboken”, *Heliga Skrifter* 32 (Lomma: Föreningen Lärare i religionskunskap, 2000), 58–68.

⁵⁸ Inger Ljung, ”Som Åke Green läser bibeln”, *Svenska dagbladet*, 23 nov 2005.

⁵⁹ Inger Ljung, ”Tolkning och ansvar”, *Svensk kyrkotidning* 102/3 (2006), 24–25.

plicita bibelsyn, men föreslår också en etiskt ansvarig och hermeneutiskt välgrundad väg framåt.

I Hanna Liljefors avhandling, *Hebreiska bibeln debatterad* (2022), framträder Ljungs avtryck i svensk offentlighet.⁶⁰ Liljefors behandlar tre olika debatter om ”Gamla testamentet” i svensk dagspress 1987–2017, om synen på kvinnor, Gud och homosexualitet. Ljung figurerar i den första (Onsell-debatten) genom *Silence or Suppression* och intervjuer. Där menar Liljefors att Onsell förenklar Ljungs resonemang – det finns i det bibliotek som texterna utgör inte en kvinnosyn utan många.⁶¹ I den sista (Green-debatten), framstår Ljung som ”det stora undantaget”, den enda bibelvetaren som förmår att komma till tals genom sin understreckare.⁶² Liljefors menar att Ljung därmed lyckades trotsa medie-logiken och visa på nyttan av grundläggande exegetisk kompetens, som kunskaper om språk och historisk kontext, liksom hermeneutisk medvetenhet, att det inte är någon enkel operation att överföra oklara begrepp från antiken in i vår tid.⁶³

Ingers intellektuella nyfikenhet fortsatte efter pensioneringen. De sista tio åren deltog hon i en synnerligen ambitiös läsecirkel tillsammans med bland andra Anita Helgesdotter. De kallade sig ”Kvinnoakademien i Norberg”, bildades efter ett bokarv 2007, och ville verka i Fogelstad-gruppens anda. De träffades varje vecka för samtal och föreläsningar. Målsättningen var att läsa sig igenom den svenska litteraturen (författad av nu döda kvinnor), med början i Fredrika Bremer, inklusive de mer okända författarskapen.

⁶⁰ Hanna Liljefors, *Hebreiska bibeln debatterad: En receptionskritisk studie av diskurser om ”Gamla testamentet” i svenska dagstidningar 1987–2017* (Skellefteå: Artos Academic, 2022).

⁶¹ Liljefors, *Hebreiska bibeln debatterad*, 120, 139, 145.

⁶² Liljefors, *Hebreiska bibeln debatterad*, 235, 258, 273, 319, 350.

⁶³ Liljefors, *Hebreiska bibeln debatterad*, 281, 292, 295, 319, 321.

MÄNNISKA FÖRST

Inger såg hela människan. Att samtala med henne på gården i Sala var att gå på upptäcktsfärd. Liv och akademi hängde ihop sömlöst. Hennes knivskarpa blick matchades av lika delar respekt och medkänsla. Hennes engagemang och mentorskap tog inte slut efter disputation eller efter den egna pensioneringen. Hon var en trogen vän, intill slutet.

Inger ägde integritet, privat och professionellt, och var envis som få. Hon ställde sig skeptisk till Carl Thams befordringsreform och betraktade den som ett försök att putsa statistiken. Därför avstod hon själv från att ansöka om befordran till professor. Inger gick bort hastigt, i hemmet utanför Sala. Hon är mycket saknad, av familj, vänner, kollegor och studenter.